

mekânı olmasının yanında bir dinlenme ve sohbet yeri haline gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Mücedded Anadolu Sâit Defteri*, nr. 585, sıra 117, s. 111-124; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 235-246; İbn Şeddâd, *el-A'laqu'l-haṭire fî zikri ümerâ'i's-Şam ve'l-Cezire* (nşr. Sâmî ed-Dehân), Dimaşk 1375/1956, s. 43-85; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, I, 255-274; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), s. 89-106; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VIII, 240; IX, 142-161, 308-309; XIV, 134; Nuaymî, *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 371-416; Nu'mân Kasâtîlî, *er-Ravzatü'l-ğannâ' fî Dimaşki'l-feyḥâ*, Beyrut 1299/1879, s. 105-107; Ebû'l-Bekâ Abdullah el-Bedrî, *Nüzhetu'l-enâm fî meḥâsini's-Şam*, Beyrut 1400/1980, s. 20-35; Ekrem Hasan el-Ulebi, *Dimaşk beyne 'aşri'l-Memâlik ve'l-Ösmâniyyîn*, Dimaşk 1402/1982, s. 94, 165-171, 418; a.mlf., *Hıtaṭu Dimaşk*, Dimaşk 1410/1989, s. 284-304; Muhammed Kürd Ali, *Hıtaṭu Dimaşk*, Dimaşk 1403/1983, V, 248-263; Yûsuf Cemil Nuayse, *Müctema'u Medîneti Dimaşk, 1186-1256 h.*, Dimaşk 1986, II, 392-395; Muhammed Behcet el-Baytâr, "el-Müderisün taḥte Kubbeti'n-nest", *MMIAdm.*, XXIV (1949), s. 59-72, 222-233; İbrahim Ateş, "Şam Ümeyye Camii ve Vakfiyesi", *VD*, XII (1978), s. 27-90; Ahmed Ramazan Ahmed, "el-Mescidü'l-Ümevî beyne'l-haḳîka ve'l-usṭure kemâ câ'e fî Târîhi Dimaşk", *l'İbn 'Asâkir*, *ed-Dâre*, V/4, Riyad 1400/1980, s. 213-237.

AHMET ÖZEL

EMİN

(الأمين)

İslâmiyet'ten önce
Hz. Peygamber'e verilen
sıfatlardan biri.

Emîn sözlükte "kendisine güvenilen, hıyanet etmeyen, sözünde duran, vefalı; başkalarından korkmayan kimse" anlamına gelir. Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Muhammed, Cenâb-ı Hakk'ın himayesi sebebiyle Câhiliye devrinin yaygın kötülüklerinden hiçbirine bulaşmadan tertemiz büyüdü. Çevresinde en mert, en iyi huylu, en asil, komşuluk haklarını en iyi gözetken, en uysal, en doğru sözlü ve en güvenilir kimse olarak tanındı. Allah Teâlâ bütün bu iyi sıfatları onda bir arada topladığı için "Muhammedü'l-emîn" lakabı ile meşhur oldu. Bunun bir delili, Hz. Muhammed'in gençlik yıllarına rastlayan Kâbe'nin tamiri ve Hacerüleşved'in yerine konulması olayındaki rolü ve gördüğü kabuldür. Her kabilenin bu şerefli işte pay sahibi olmayı istemesi üzerine ihtilâf çıkmış, problemin çözümü ertesi gün Kâbe'nin önünde görülecek ilk şahsa bırakılmıştı. Yolu beklenen bu zatın Hz. Muhammed ol-

duğu görülünce herkes, "el-Emîn geliyor" diye memnuniyetini belirtmişti (*Müşned*, III, 425). Bu olay onun eskiden beri emîn sıfatıyla tanındığını göstermektedir. Yine İslâmiyet'ten önce, haksızlığa uğrayanların hakkını korumak üzere Mekke'de kurulan hilfû'l-fudûl cemiyetine aktif bir üye sıfatıyla katılmıştır. İslâm'dan önce Kureys'ten bazı kişilerin kıymetli eşyalarını Hz. Muhammed'e emanet ettikleri de bilinmektedir.

Resûl-i Ekrem ilk vahyi müteakip evine geldiğinde Hz. Hatice kendisine, "Korkma! Allah'a yemin ederim ki O hiçbir zaman seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların işlerini görürsün; fakire yardım eder, misafiri ağırlarsın; hak yolunda ortaya çıkan meselelerde halka yardım edersin" (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3) diye teselli verirken onun emîn sıfatını dile getirmekteydi. Hz. Peygamber'in damadı Ebû'l-Âs, henüz müslüman olmadan önce karısı Zeyneb hakkında söylediği bir şiirde ondan "el-erminin kızı" diye söz etmiş (Süyûtî, s. 116), Resûlullah'ın şairi Kâ'b b. Mâlik de onu methederken "el-emîn" ifadesini kullanmıştır (*a.g.e.*, s. 115).

İlâhî vahyi aynen tebliğ etmesi, vazifesini gereği gibi yapması itibarıyla Hz. Peygamber bu unvanını İslâmî dönemde de devam ettirmiştir. Hayatı bütün yönleriyle incelendiği zaman Resûl-i Ekrem'in her bakımdan emîn olduğu; ayrıca onun iş hayatında, komşuluk ilişkilerinde ve diğer alanlarda müminlerin de bu vasfa sahip olmaları için büyük gayret sarfettiği görülür.

"Birine emniyet edip güvenen" anlamındaki emîn kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem hakkında, "O Allah'a inanır, müminlere güvenir" (et-Tevbe 9/61) ifadesi içinde geçmektedir. Yemen'den gelen bir malın taksimi sırasında, "Allah'tan kork ya Muhammed!" diyen birine Hz. Peygamber, "Yoksa siz bana güvenmiyor musunuz? Ben göktekilerin bile emîniyim" demiş (Buhârî, "Meğâzî", 61); diğer bir rivayete göre ise, "Bana siz güvenmezseniz yeryüzündeki insanlar hakkında hiç Allah güvenir mi?" karşılığını vermiştir (Buhârî, "Enbiyâ", 6, "Tevhîd" 23; Müslim, "Zekât", 143, 144). Gönüllü İslâm'a tam mânasıyla ısınmamış bazı kimselerin itirazları bir yana bütün sahâbiler Resûl-i Ekrem'i emîn olarak tanımış ve ona bağlanmışlardır.

Güvenilir olma hasleti bütün peygamberlerin başta gelen vasıfları arasında-

dır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb kıssaları anlatılırken her birinin "kavimlerine gönderilmiş emîn elçiler" olduğu belirtilmektedir (eş-Şuarâ 26/107, 125, 143, 162, 178). Hz. Mûsâ da Firavun ve adamlarına hitaben, "Ey Allah'ın kulları! Bana gelin, doğrusu ben size gönderilmiş emîn bir elçiyim" (ed-Duhân 44/18) demiştir. Diğer taraftan Mısır hükümdarı Hz. Yûsuf'u yüksek bir mevkiye getirmek isterken ona, "Bugün sen yanımda yüksek makam sahibi ve emîn birisin" (Yûsuf 12/54) diye güvenini belirtmiştir.

Vahyi ulaştırmakla görevli bir melek olan Cebrâil'e İslâmî literatürde "Rûhul-emîn" denilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "O (Kur'an) şüphesiz değerli, güçlü, arşın sahibi (Allah'ın) katında itibarlı bir elçinin (Cebrâil'in) getirdiği sözdür. O orada sayılan, güvenilen bir elçidir" (et-Tekvîr 81/19-21) denilmekte ve böylece Cebrâil hakkında da emîn kelimesi kullanılmaktadır. Kâdî İyâz, bu âyetteki emîn kelimesiyle Hz. Peygamber'in kastedildiğini ileri sürer.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "emîn" md.; *Müşned*, III, 425; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3, "İmân", 4, 24, "Meğâzî", 61, "Enbiyâ", 6, "Tevhîd", 23; Müslim, "Zekât", 143, 144; İbn Fâris, *Esmâ'ü Resûlil-lâh ve me'âniḥâ* (nşr. Mâcid ez-Zehabî), Küveyt 1409/1989, s. 39; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ* (nşr. Muhammed Emîn Kara Ali v.dğr.), Dimaşk, ts. (Dârü'l-Vefâ), I, 470; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 45; *Tecrid Tercemesi*, I, 8, 10, 14, 28, 29; Halebi, *İnsânü'l-'uyûn*, I, 136 vd.; Süyûtî, *er-Ri-yâzü'l-enîka fî Şerḥi esmâ'i ḥayri'l-halîka* (nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd), Beyrut 1405/1985, s. 114-117; M. İzzet Derveze, *Stretû'r-Resûl*, Kahire 1384/1965, I, 24-76; Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 33-34, 67; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), İstanbul 1980, I, 84-96, 101-105, 133; Ebû'l-Hasan en-Nedvî, *es-Stretû'n-nebeviyye*, Cidde 1401/1981, s. 93; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 129, 132, 163, 166; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 189; Cl. Cahen, "Amîn", *EI*² (Fr.), I, 449.

HÜSEYİN ALGÜL

EMİN

Osmanlı devlet teşkilâtında
bazı hizmetleri
yürütmekle görevli kimse.

"Kendisine bir şey emanet edilen, güvenilir kimse, mutemet" anlamına gelen emîn (emîn) kelimesi, Osmanlılar'da belli bir görevi yerine getirmesi istenen ve bunun karşılığında ücret alan, ancak üstlendiği vazifeden dolayı herhangi bir risk altına girmeyen görevli için kullanılmış-

tır. Bir anlamda memura benzeyen eminin tek sorumluluğu üzerine aldığı görevi yerine getirmek olup kendisine tevdi edilen işten sağlanacak kâr veya uğrnanacak zarar emini tayin eden kimseye veya makama aitti.

Osmanlılar'da birçok hizmet emin eliyle yürütülürdü. Matbah emini, sarayın mutfağı olan Matbah-ı Âmire'nin bütün ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüydü. Darphâne emini paraların basıldığı devlet darphânesinin yetkilisiydi. Arpa emini, İstabl-ı Âmire denilen has ahırlara arpa ve malzeme sağlamakla görevliydi.

Bazı askerî müesseselere ait işlerin yürütülmesinde yine eminler görevlendiriliyordu. Bunlar arasında en önemlileri tophâne, cebehâne, tersane ve baruthâne eminleriydi. Yine yeniçeri çukasının satın alma işleri çuka emini tarafından görüldü. Büyük yapıların giderlerine bakmak ve hesaplarını tutmak bina eminlerinin göreviydi. Diğer emanet görevlerinde olduğu gibi bu hizmetler de sürekli olmayıp inşaatın sona ermesiyle bitirdi.

Bunların dışında emanetle yönetilen İstanbul, Galata, Gelibolu, Edirne ve Bursa gibi şehirlerde harc-ı hâssa eminleri vardı. Bu eminler aslında sarayların ve saraylıların yiyecek ve giyecek giderlerini, aylıklarını, saray için çalışan bazı meslek sahiplerinin (ehl-i hiref) ücretlerini, emeklilerin emekli maaşlarını, duacıların (duâgû) vazifelerini, giderleri hazinece karşılanan cami ve mescidlerdeki görevlilerin maaşlarını öderlerdi. Bunlardan Gelibolu ve Galata harc-ı hâssa eminleri tersane giderlerine de bakarlardı. Bilhassa XVI. yüzyılda Galata harc-ı hâssa emini tersane işlerini yürütmek ve derya beylerinin sâlyânelerini ödemekle de yükümlüydü. İstanbul harc-ı hâssa emini sonraları şehremini olmuştur.

Eminler söz konusu giderleri karşılamak üzere hazineden nakit para alabildikleri gibi hazinece bazı mültezimlere havale ile iltizam bedellerinden de tahsilât yaparlardı. Bu ödemeler sonradan borçlarına mahsup edilirdi. Bu bakımdan eminin özellikle mukâtaa ve iltizam kurumu ile bağı sıkıydı. Dirlik uygulamasından sağlanan devlet gelirleri, ulûfesi en az olan yeniçeriden padişah dahil milyonluk hasları olan beylerbeyi ve vezirlere kadar bütün dirlik sahipleri arasında taksim edilirdi. Padişah dışında kalan ulûfeliler, makam ve hizmetlerine

ayrılan hazineye ait geliri şahsen tahsil eder ve bunu görevlerinin gerektirdiği yerlere, şahsî masraflarına ve beslemekle yükümlü oldukları cebelûler ile silâh, at ve bazı mühimmata sarfederlerdi. Padişah ise kendi payına düşen ve "has" denilen gelirini bizzat toplamadığından bunu bazı kurum ve görevliler yoluyla tahsil eder, gelirini kendi masraflarına ve saray giderlerine harcar, beslediği kapıkulu askerinin mevâcibini öderdi. Ayrıca memur statüsünde olan aylıklı (müşâherehor) ve yıllıkçılarının (sâlyâneci) maaşlarını bu gelirden karşılardı. Bütün bu tahsilât ve giderlerde eminler önemli rol oynuyorlardı. Nitekim padişah hassı olan gelirlerin tahsili eyaletlerde has eminleri vasıtasıyla sağlandığı gibi iltizama da verilebilirdi.

Öte yandan cizye ve nüzûl, avâız, kürekçi, lâğımçı bedelleri gibi vergilerin tahsili işi hizmeti geçmiş bazı kimselere "vazife" adı altında verilirdi. Aynı olarak tahsil edilen sürsat, nüzûl gibi vergiler ise genelde kadılar eliyle veya bunların gözetimi altında tahsil edilirdi. Bunların dışında kalan hazine gelir kaynakları mukâtaa şeklinde ayrı bir kurum haline getirilir ve tahsil işi, riskini üstlenecek müteşebbislere açık arttırma ile ihale edilirdi. Bu özel müteşebbise "mültezim" deniyordu. Mukâtaalara örnek olarak gümrükleri, darphânelerde altın, gümüş veya bakır para bastırılmasını zikretmek mümkündür. Yine maden ocaklarından hazine payının tahsili, şehirlerdeki kapanların işletilmesi, mezbahalarda kesilen hayvanların rûsûmunun toplanması, tuzla ve şaphâneler gibi işletme veya tahsildarlık işlerinde mukâtaa usulü uygulanıyordu.

Mültezim arttırma ile bir mukâtaaya tâlip olunca "tahvil" adı verilen üç yıllık bir süre içinde hazineye belli bir meblağ ödemeyi taahhüt etmekteydi. İltizam bedelinden fazla gelir sağlanması halinde mültezim kâr eder, eksik tahsilât durumunda ise zarara uğrardı. Ancak hazine yararı için mukâtaa sürekli olarak arttırmaya açık tutulurdu; bu şekilde mültezim kârında aşırı artışın önü alınırdı. Şartların ve ortamın elverişli olması ve mültezimin kâr etmesi halinde diğer müteşebbisler tahvil sonunu beklemekten iltizam bedelini arttırabilir ve mukâtaa, eski mültezimin vazgeçmesi halinde yeni tâlibine verilirdi. Eski mültezim ise tasarruf ettiği gün üzerinden hesabını keserdi. Elverişsiz durumlarda veya savaş zamanlarında, mültezim bir

indirim yapılması şartını koşmamışsa mukâtaa zarar ederdi. Mültezimin taahhüt ettiği bedeli ödeyememesi halinde kendisi ve kefilleri sorumlu tutulurdu. Bu gibi durumlarda mukâtaaya tâlip çıkmadığı için mukâtaa bir emin tarafından işletilirdi. Emin memur statüsünde olduğundan kâr veya zarardan sorumlu değildi ve bu sıfatla kararlaştırılan yevmiesini ücret olarak alırdı. Mukâtaaların emin eliyle işletilmesine "emanet" denirdi.

Emin, mukâtaayı bir müddet idare ettikten sonra mültezim gibi tahvil süresi için bir meblağ önerebilir ve emanetle birlikte iltizamı kabul edebilirdi. Emanetle iltizamı birleştiren bu işletme tarzına "emânet ber-vech-i iltizâm", emine de "emîn ber-vech-i iltizâm" adı verilirirdi.

XVII. yüzyılın ortalarında kapanan Osmanlı darphâneleri iltizamla işletiliyordu. Bu tarihten sonra bu asrın sonuna kadar aralıklarla çalışan İstanbul Darphânesi daha çok emanetle yönetiliyordu. Canlı bir faaliyet içine girdiği XVII. yüzyılın sonunda İstanbul Darphânesi bir çeşit emanet mahiyetindeki nezâret yönetimeyle çalıştırılmıştı. Darphâne nâzirı aynı zamanda Gümüşhane, Ergani ve bağlı madenlere de nezaret etmekteydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Sahillioğlu, *Kuruluşun XVII. Asrın Sonuna Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme* (doktora tezi, 1959), İÜ İktisat Fak.; a.mlf., *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi* (1640-1740) (doçentlik tezi, 1965), İÜ İktisat Fak.; a.mlf., *Türkiye İktisat Tarihi (Giriş, Bazı Kurum ve Kavramlar)*, İstanbul 1989; a.mlf., "Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", *İFM*, XXIII/1-2 (1963), s. 145-218; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 375-387; Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 97; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, bk. İndeks; Pakalın, I, 525-526.

HALİL SAHİLLİOĞLU

EMİN

(الأمين)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Hârûnerreşid el-Hâşimî el-Abbâsî
(ö. 198/813)

Abbâsî halifesi
(809-813).

Şevval 170'te (Nisan 787) Bağdat'ta doğdu. Babası Hârûnürreşid, annesi Halife Ebû Ca'fer Mansûr'un torunu olan Zübeyde bint Ca'fer'dir. Anne tarafından